

שלום עם מצרים: הימור או סיכון מחושב?

עמיהוד ישראלי

לנו להישען יתר על המידה על דינאמיקת הנורמליזציה בכחינת תהליך שאין לעצור.

חזרתו של הצבא המצרי לסיני בעוצמה זו או אחרת, עם שטחים מפורזים או מדוללים אלה או אחרים – תיצור מצב גיאוסטרטגי חדש ותשנה את נתוני הפתיחה בעוד כשנתיים – שלוש. התמורה הגיאופוליטית תכתוב, מטבע הדברים, הערכת-מצב חדשה לנושא מצרים, שתהא נתונה לשיקוליו בהתחשב גם בנושא הפלסטיני, במצב האוטונומיה ביהודה ובשומרון, ובתנאים שישררו בגיזרה הסורית.

הגורם השני, המציע את סאדאת על מסלול השלום, כרוך בפתיחת פרק חדש בתולדות הצבא המצרי. הדברים אמורים הסכה והמרה מנשק סובייטי למערבי חמוש וטכנולוגיה אמריקאיים ומערביים. אפס קצהו של תהליך זה ניכר לאחר מלחמת יוה"פ. ייתכן והמסלול המצרי אומד את משך הזמן של תהליכי הרכש, ההטמעה והתיפעול בשלוש שנים. מכל מקום, אין ספק, שהתחזית הצבאית המצרית ערוכה לפי לוח זמנים משוער, והצמרת הצבאית העדיף בכל מקרה שנות שקט ורגיעה בגיזרה הישראלית כל זמן ותהליכי המטמורפוזה יימצאו ביעוצקם. תהליך זומה הקף את צבא מצרים בשנת 1955, לאחר חתימת עיסקת הנשק הסובייטית-מצרית הראשונה, שסימנה, לכשעצמה, את עידן החרייה הסובייטית למוה"ת. עיתויו של "מיכעצ קדש" והפלישה האנגלו-צרפתית לפורט-סעיד – נטלו בחשבון את משך הזמן המשוער של תהליכי הטמעת הנשק הסובייטי ע"י צבא מצרים.

מהלך השלום של סאדאת כורך, לדעתנו, שני תהליכים ביוזמניים לשלוש השנים הקרובות: חידוש פני הצבא המצרי באורח טוטאלי בסיוע טכנולוגיות מתקדמות ונפחי ציוד ונשק חדשים, והחזרת הצי"א סניו לריכוזות המצרית ללא שפך דם.

מהלך משולב זה אינו יכול להיחזק ע"י צמרת הצבא המצרי, שכן המדובר לא רק במודרניזציה צבאית אלא גם בהשבת הכבוד הלאומי על כנו ללא הסתככות צבאית. מהתפרסותו המחודשת של צבא מצרים ברחבי סיני נגזרים יתרונות נוספים, שאין להקל בהם: התארגנות מרחבת על בסיס התשתית הצבאית, שדו-התעוזה, המינחתים, מתנות הצבא ועורקי התובלה הקיימים בחצי-האי, תוך הרחבת התשתית והכשרתה לעת מצוא. יצירת עומק אסטרטגי לאזור התעלה ולמרחב הישעו הקצופף של הדרתא. שליטה ימית מחודשת על מפרצי סואץ, אילת ומיצרי טיראן, תוך תיאום ושיתוף פעולה אפשרי עם הצי הסעודי המתגבש והלך. לצד יתרונות הפלפלים (ותודות נפץ חסם) הנוקפים לזכותה של מצרים, בולט היתרון המדיני החשוב ביותר של מהלך השלום של סאדאת: יצירת תקדים ועיצוב דגם להסכמי השלום בגזרות האחרות, שעיקרם התקווה מוקדמת בהכרה בריבונות הערבית על השטחים, ובפנינו ההכרחי של צי"א/ל מכילם. גם "הסכמי-סגרת" על שטחי א"י המערבית מהווה פריצת-דרך מנקודת ראות מצרית לא רק ממתת ההכרה הישראלית ל"ריבונות הג'יטימיות" של העם הפלסטיני ולא רק מדרך האינטרפרטציה המצרית להסכם זה, אלא בעיקר מחמת העמידה המצרית על הזיקתיות ההכרחית בין שני ההסכמים, בבחינת מתן "אליב" להסכם על סיני וגיוון מרחב האופציות המדיניות בעתיד, כשביסודן מוטבעת ברמת הנגיסה המחולטת משטחי "הגדה-המערבית", ובכללם – מירושלים המזרחית.

מנקודת תצפית ישראלית שונה המאזן תכליתי שינוי. בכף הזכות נשקלת עצם הנכונות של סאדאת לכרות הסכם שלום עם ישראל, על כל מרכיביו, ובפרספקטיבה היסטורית אין זו אלא מהנהא כבוד גדולתה הסכסוך הישראלי-ערבי לא רק בתקופת המדינה אלא גם במיסגרת כל הישקפתה של המיפעל הציוני בא"י. אפילו מהיבט פסימי קיצוני, הרואה במהלך זה "הסדר-ביניים" או מעין שלב במסכת הונאה ואחיות-עניינים רבת, עדיין קיים מישקל סגולי לחתימה כשלעצמה.

אולם מכאן ואילך יש לבדוק את הריבויים הקונקרטיים של הסכם השלום מתוך איבחון צלול וחד וללא ערפילי האופוריה האופפים אותו, ונסח חיון אחרית הימים:

אבדן סיני חורג מתחום המשמעויות האסטרטגיות-המרחביות, שאין לזלזל בהן כלל ועיקר, והוא כרוך בקריסת תורת-חיים שלפה, במישור המעשי האידיאולוגי גם יחד, שעניינה – תפקיד התנועה ההתיישבותית במסכת התפיסה הציונית. לעקריות של אותם 17 ישובים צפונית השלכות מרחיקות לכת וארוכות-טווח לא רק מבחינת ההלם הפסיכולוגי והאידיאטי המיידי. להזיז-עוועו של מעשה היסול-עצמי זה, מכוח ריבונותה של המדינה, עלולים לפקעק בתהודות הרועמת את התשתית האידיאולוגית של כל המיפעל ההתיישבותי ולהציב סימני שאלה מהותיים על יסודות הציונות ועל מסרות היונה הגשמה לאומית. נטילת הערך הסגולי של ההתיישבות היהודית על כל גווניה, קרונית וורמיה – כפרצת דרך, כמתווה גבולות, כגוף חלוצי היוצא חוצץ לפני המחנה – עשויה לתנוק את נשמת אפיו של המיפעל הלאומי ולהחיש את גסיסתו האידיאולוגית של החזון הציוני. עוררין רבים קמו מקרב מתניו על התפיסה המקובלת על ערניות מערכת ההתיישבות היהודית, המשלבת איכות חברתית-כלכלית עם

לאחר שהפנסת אישרה ברוב גדול את הסכמי "קמפ-דייב" שעיקרם – נסיגה ישראלית מודגת אך מוחלטת מסיני, ופניו 17 ישובים הישראליים משם תמורת הסכם שלום ונורמליזציה ביחסים עם מצרים – הגיעה העת לערוך חשבון-נפש, מעין מאזן-ביניים של יתרונות וסיכונים, תוך נסיון לשרטט את ההשלכות הכלליות הצפויות מהסכם זה בגזרות שונות ובמישורים אחרים.

השאלה הבסיסית והחיונית ביותר מבחינה ישראלית מתמקדת בבחינת כוונותיו של סאדאת: האם פניו באמת מעודת ליחסי שלום במובנם המקובל, נוסח יחסי הולנד ובלגיה למשל, או שמא נשואת עינו לתרגיל של אחיות-עניינים, שעניינו בהחזרת ישראל ל"מימדיה הטבעיים" (כלשונו), במיסגרת האצת תהליך "הדעיכה" ו"הקמילה" הישראלי (לפי ניסוחו של פרופ' הרפכי).

למען האמת, אין בדינו מערכת קריטריונים פוזיטיביים ואמנייים, שתאפשר בחינת כליות ולב. ההתרשמיות האישיות למינהן, לחיוב או לשלילה, אינן רלבנטיות בהערכת כוונות. ניתן לומר שממשלת ישראל החמישה עריכת מיבחן-כוונות לסאדאת, כשאבן הבוחן העיקרית היתה יכולה להיטוב, למשל, על ישובי חבל ימית. ראוי להטעים, כי כל מיבחן מעין זה אמור היה להתנסות לאורך טווח-זמן ניכר, שכן מימד הזמן הינו מרכיב חשוב במערכת זו.

הואיל ומבחן של ממש לא נערך, וממשלת ישראל סיכנה או הימרה על הקופה פולה (סיני) כבר בשלב הראשון, לא נותר לנו אלא להמחין להמשך מהלך ההתפתחות, תוך עריכת מאזן-ביניים של יתרונות וסיכונים משני עברי המיתרס. בדיקה מדוקדקת של הנתונים תאפשר לנו להכריע אם הסכם השלום שייחתם מהווה סיכון מחושב או הימור פרוע מצידה של ישראל.

ראשית חממה, יש להשתחרר מפבלי הקסם המאגי שהמוגש "שלום" צופן בחובו. שלושים שנות מלחמת, אלימות ועוינות הפכו את השלום למשאת-נפש מיוחדת, הנובעת מהמעמקים הסטיכיים שבנפשו של כל ישראלי, ובדין יש לדון בנושא השלום תוך נקיטת גישה שקולה ומפוכחת, ללא עומס של תארים אפותיאויים ומישאלות לב, אלא תוך הסרת כל המחלצות והעטיפות הבלתי-רציונאליות העוטות אותו. אנו מעדיפים לצאת מנקודת מבט מינימלית וצנועה, שעניינה "מצב-רגיעה ושקט" 3-5 שנים לפחות, על סכיני סביר להתמדתו של מצב זה. גבולות פתוחים, חילופי סגריים, הנפת דגלים וכיו"ב אינם אלא סרחי עודף הנגזרים מהתמדתו והתמקדותו של מצב הנורמליזציה.

מה הניע את סאדאת לעלות על נתיב זה? הגירסא המקובלת, המצביעה על חומרת בעיותיה הפנימיות של מצרים כגורם מאיץ ומדרכן ראשוני במעלה, אינה תופסת לדידנו. השבר והתמוטטות בכלכלתה של מצרים אינם ממוחל לשלום. התשתית הכלכלית-טכנולוגית של המדינה שרוייה במצב רעוע משתבר הימים. הרפורמות הקרקעיות מיצו את עצמן ולא פתרו את היעדר עתודות הקרקע. סכר סואן הקפיא, לכל היותר, את בעיותיה של מצרים למספר שנים, אך לא העלה לה מזור וארוכה. רמת החיים הממוצעת במצרים, במנזיו ההכנסה הריאלית לגולגולת, דועכת ושוקעת בהדרגה עקב הנחשול הדמוגרפי, הגורף עימו כל מאמץ לאומי בתחומי החקלאות, המעשייה והשירותים. אלבא דרוב המחומים, מצבה הכלכלי של מצרים הוא כה נואש עד כי ההנהגה המצרית הסכינה בדיעבד, למצב זה והשלמה עמו. אפיו הדטרמיניסטי והסתגלני של העם המצרי, ובמיוחד המיגור הכפרי שלו, משלים את התמונה. מצרים היא חבית ללא חתתית. רק מאמץ אדירים בקנה-מידה בינלאומי, תוך השקעת תעצומות ממון, עשויים לבלום את המשך השקיעה האישית, והוה עניין לתרסיה השנים הבאות. ספק רב אם שלוש-ארבע שנות רגיעה ושקט יסייעו לסאדאת להיחלץ בתנופת-אדירים לפתרון בעיות הפנים של ארצו. עד כה לא הוכיח השליט המצרי, כי הוא קורץ מאותו חומר של מנהיגים שעסמו על כתפיהם בעיות יסוד עתירות-מישקל בגישה מהפכנית ועיקשת. דימויו הנוכחי מלמד על היענות ליוזמות תעוזתיות ולמחות מלודרמטיות בתחום מדיניות החוץ. ולכן, שקט ורגיעה נחוצים לסאדאת גם בלנת להתנסות לנושאי-הפנים "האפורים" והמעיקים, אך אין הם התמריץ והקטליטור העיקריים שתחודו לעבר הסכם השלום עם ישראל.

נראה לנו, כי שני גורמים שהשתלבו אחדדי הניעו את סאדאת לצעד במסלול שתווהו לעצמו. הראשון – הערכת המצב המפוכחת והשקולה, שאין באפשרותו להגיע להכרעה צבאית, ולא על שכן, שאין באפשרותו צבאו להתמודד עם זה"ל ולכבוש את חצי-אי. סיני. מטרתי-ביניים חיונית של השליט המצרי היתה לגאול את הכבוד הלאומי והצבאי ע"י החזרת סיני לריבונותה של מצרים בוירה הרבנית. המאזן מטיף לכך (זמני, לדעתנו) של מצרים בוירה הרבנית. המאזן מטיף לכך זכות מבחינת סאדאת, שכן המהלך הכרוך בהשלמה של ישראל אינו, בהכרח, חדי-מסלולי וניתן לטעונו בבוא העת. ברי, שכל תפנית מדינית בתחום זה תתבצע רק לאחר שזה"ל יפנה את סיני וצבא מצרים ישלוט הלכה למעשה בכל חצי-האי. הדינאמיקה של יחסי שלום נורמליים מתאפיינת, אמנם, בתאוצה עצמית, אולם קשה למוד את מישקלה המצטבר, בעוד שבלמה או קטיעה חדי-צדדית נשארת בחזקת אופציה ולכן אל

היענות לצווי הבטחון הלאומי. כמה מהשמחים לאדם של מתיישבי קידמת סיני מבחתיים את העקירה והפינוי כהיבקים ראשונים המסמנים את דמדומי "המיתוס ההתיישבותי והבטחוני". האמת לאמתה היא, שאנו ניצבים עתה בפרשת-דרכים גורלית בנתיב הציונות מבית-מיררשה של תנועת העבודה. אם מחיי השלום, או הקורבן למען השלום, אינו מותנה רק בפניו ישובי סיני, ולהלן בחיסול ישובי הגולן והבקעה, אלא בקריאת התגר המצרית על כל הפילוסופיה הציונית במבחנה המעשי, כי אז נתבעים אנו לא רק למחיר קונקרטי, איום במהותו, כסיני, בגולן, בקעה, ביהודה ובשומרון – אלא ברבוייה יסודית של התשתית הרעיונית הציונית: שהרי אין טעם להשלוח את עצמנו שקעירת הישובים מסיני היא חדי-פעמית, ונהפוך הוא. המודל והתקדים כסיני מהווים כבר עתה תמרוץ-מקמץ לגזרות האחרות. ומחיר השלום הזה עלול להיגבות בריבית דריבית ולא לפסוח על אף שעל. אירונית וסרקסטית היא העובדה, שדוקא "תנועת החירות" ומנהיגה, שלא רשמו דפים מהירים על גפת יישובה של א"י (על דרך ההמעטה), דחקו את כל עם ישראל, ואת תנועת העבודה פמרט, לקרן-זווית חשוכה ולמבוי סתום מבחינה אידיאולוגית ומעשית. כל ההשלכות האחרות – הטריטוריאליות, הבטחונות, הפלפלות והחברתיות – מהוויות ומתגמדות נוכח הצלקת הנוראה שתיחרט בלב הוויתנו הלאומית.

קורבן השלום עם מצרים והקורבנות הקשים יותר שנצטרך להעלות בשנים הקרובות על מזבח השלום מערערים, לדעתנו, את Raison d'être של הוויתנו הלאומית-ציונית, ומן הדין אנו מעתה לענו לכך במלוא העמקות ובמיטב הצלילות והחדות הרעיונית. ייתכן ויש בכך משום "פשרה-טריטוריאלי", לפי מיטב המסורת הפרגמטית של הציונות המעשית, אולם אין כל דרך ל"פשרה אידיאולוגית" כשעל כף המאזניים מושקלת ומיטלטלת התורה הציונית במיבתנה הנוקב והיסודי ביותר.

אין טעם, אם כן, להכביר במלים. כל המוסיף – גורע. מהצד השני יש לשקול כל אותם נעלמים ומישתנים הגנונים בחיקו של השלום המצרי. האם זהו שלום בריקייאמי, או שלב ביניים לנתוני פתיחה בנסיבות גיאופוליטיות חרשות-ישנות בגבולות רודוס 1949? היכן מצוי "הקר-האדום" לדינאמיקה של הנסיגות שתתגלגל מעתה באפיק חדי-טריטרי? האם באמת נוכל לעמוד בתשלכות הלחצים שיכבידו ויתגברו בעתיד? היכן מצוייה נקודת-האיזון בין הרגרסיה הציונית שכפניו על עצמנו לבין הדינאמיקה של סיכויי שלום ונורמליזציה? העתידי צופן אולי סיכויים, אך העלטה כבדה ועמוקה. דומה, שכל המהלך הנוכחי ותוצאותיו הבלתי-צפויות מאבטח, איכשהו, רגיעה אפשרית למספר שנים בלבד. לדעתנו, אין כאן נטילת סיפון מחושב, על בסיס הערכת מצב מדוקדקת ובחירה בין אלטרנטיבות, אלא תהליך הרושם שהטלנו את עצמנו קדימה בהימור פרוע של קוויסטוס שאיבד את שיווי-מישקלו הכללי.